

ULRICH WOLLNER – JAROSLAV CEPKO (ed.):**Reflexia Homéra v antickej filozofii**

Banská Bystrica: Belianum 2014, 154 s.

Koncom roka 2014 sa uzavrela grantová úloha VEGA č. 1/0017/12 *Reflexia Homéra v antickej filozofii*, realizovaná pod vedením U. Wollnera na UMB v Banskej Bystrici. Jedným z jej záverečných výstupov je publikácia nesúca názov samotného grantu.¹ Podľa zostavovateľov bolo jej cieľom „zamerať sa na odhalenie filozofickej dimenzie Homérových eposov a zároveň odkryť poetické stránky filozofie“ (s. 5). Osem štúdií (od štyroch autorov z Čiech, troch zo Slovenska, jedného z Poľska) a jeden preklad klasického textu, z ktorých publikácia pozostáva, tento cieľ naplnilo.

Publikáciu otvára stať **Aleša Havlíčka** s názvom *Achilleus a Odysseus neboli vášeň a rozum*, ktorá poukazuje na dva paradigmatické typy homérskeho hrdinu – Achillea a Odyssea. Na vybraných pasážach z eposov autor porovnáva správanie týchto dvoch hrdinov a hypoteticky predostiera riešenia, ktoré by zvolili, ak by sa ich roly v konkrétnych situáciách vymenili. Dospieva k presvedčeniu, že Odysseus je svojím charakterom skôr predobrazom Machiavelliho vladára, ktorý všetko podriaďuje svojmu cieľu a koná s ohľadom na situáciu. Jeho opakom je zásadový Achilleus, ktorý koná úprimne, nevyhovára sa na situáciu a je ochotný za svoje zásady aj zomrieť.

Stať poľského filozofa **Sebastiana Śpiewaka** *Homérsky kontext problému pravdy* (preklad U. Wollner) sa zaoberá epistemickým, axiologickým a antropologickým rozmerom pravdy v predfilozofickom kontexte. Kľúčovými interpretačnými líniami sú pojem *moira* (osud/údel), nevhodnosť moderného bipolárneho chápania dvojice pravda/klamstvo pre pochopenie archaickej „epistemológie“, pôvodný zmyslový charakter slovesa *noein* a analýza statusu ľudskej a božskej poznávacej schopnosti. V závere autor určuje ideál epického poznania, ktoré je chápané „ako najväčšia možná percepčná skúsenosť, v moci ktorého neexistuje možnosť žiadnej chyby, žiadnej tajnosti“ (s. 32). Kto by ním vládol, nemusel by sa obávať nijakého klamstva alebo podvodu (tak často tematizovaného v homérskejších eposoch). A práve v téme miery poznania Śpiewak odhaľuje zásadný posun medzi Homérom a Hésiodom.

Najkomplexnejšou štúdiou publikácie je štúdia *Platónovy homérovské dialogy* od **Kryštofa Boháčka**. V prvej kapitole analyzuje základné problémy platónskeho bádania – jeho odborové vymedzenie, metodológiu a otázku vzájomných vzťahov medzi Platónovými textmi. Druhá kapitola podáva zasvätený výklad základných interpretačných prístupov ku korpusu Platónových dialógov. Tretia sa venuje najnovším interpretačným prístupom. Autor v nej predstavuje aj svoj vlastný prístup – formálnu analýzu, ktorá má ponúk-

¹ Výber niekoľkých ďalších výstupov menovanej grantovej úlohy uvádzame v literatúre.

nuť alternatívnu rovinu predbežného skúmania. Snaží sa ju postaviť tak, aby bola ľahko preukázateľná a všeobecne konsenzuálna a aby sa pokiaľ možno nepridŕžala doktrínálnych presupozícií starších prístupov. Túto neľahkú pozíciu má umožniť sústredenosť na formálne aspekty textov platónskeho korpusu. Ide predovšetkým o konštitutívne prvky textu, ako sú napr. celková stavba spisu, počet aktérov, argumentačná štruktúra, použitá terminológia a pod. Štvrtá kapitola je venovaná malým sókratovským (elenktickým) dialógom s homérovskou tematikou: *Ión*, *Hippias Menší* a *Euthyfrón*. Prostredníctvom formálno-analytickej metódy dospieva autor k záveru, že cieľom kritiky „homérovských dialógov“ nie sú samotné eposy, ale doboví recitátori a vykladači Homéra, ktorí svojou verejnou interpretáciou kanonických textov eposov vytvárajú „paradeigmaty“ každodennej praxe – formujú spoločenský horizont toho, čo je zbožné, pravdivé, múdre. V tomto svojom poslaní však úplne zlyhávajú – a s nimi aj celá spoločnosť. Popri tomto negatívnom rozmere Platónove „homérovské dialógy“ pozitívne poukazujú na sókratovskú elenktickú prax, ktorá ponúka „ozdravnú filozofickú reflexiu, bez ktorej sa Homér ukazuje ako zlo, vedúce až k tragédiám rozmeru nešťastného Sókratovho procesu“ (s. 65).

Sókratova láska a „homérska“ ctížiadostivosť je hlavnou témou state **Tomáša Hejduka**. Okrem iného v nej ukazuje, ako Platón v porovnaní s Homérom redukuje rolu *tyhmu*, ktorý už nie je „dušou“ celej bytosti, ale len jej časťou, nie je už homérovskou túžbou po počtách a sláve, ale stáva sa túžbou po krásnom, rozumnom, dobrom a cnostnom živote. Tento Platónom „redukovaný“ *thymos* však autor veľmi vydarene opäť vracia do hry. Detailnou analýzou slávnej palinódie z *Faidra* ukazuje, že so vstupom eróta sa *thymos* stáva „citovým centrom“, z ktorého až po reflexii plynú dva ďalšie protipóly – *epithymia* a *logistikon* (nús). Biely kôň-*thymos* teda denotuje nielen časť duše, ale celého jedinca. Ctížiadostivosť milencov z palinódie sa tak stáva cestou k reálnemu a lepšiemu životu – akosi „strednou“ cestou medzi vulgárnou láskou na jednej a láskou filozofickou na strane druhej. Na záver sa autor vracia k Homérovi a – inšpirovaný Nietzsche – ukazuje naivitu snáh interpretovať eposy romanticky.

Veronika Konrádová rozdeľuje svoju stať *Homérske dedičtví v Platónovom pojetí boha a božstvá* na dve hlavné kapitoly. V prvej dospieva k záveru, že mnohotvárnosť božských epifánií v epike poukazuje na rôzne aspekty skutočnosti, vďaka ktorým je človek schopný lepšie porozumieť tomuto svetu a jeho poriadku. Druhá kapitola sa venuje Platónovmu chápaniu božstva v dialógoch *Ústava*, *Timaios*, *Faidros*, *Filébos* a *Zákony*. Autorkina analýza ukazuje, že Platónov postoj nesmeruje k jednoznačnému odmietnutiu starších koncepcií božstva, ale k ich transformácii z filozofickej perspektívy.

V platónskych skúmaniach pokračujú ďalší dvaja autori, ktorí otvárajú „slovenskú sekciu“ publikácie. Prvým z nich je **Jaroslav Cepko** so štúdiou *Starý spor medzi filozofiou a poéziou* (Resp. X, 607b5). Kľúčovej X. knihy *Ústavy* sa nevenuje „odtrhnuto“ od platónskeho korpusu. Analyzujúc „homérovské“ pasáže ďalších dialógov postupne vyčleňuje hlavné modely Platónovho chápania rozdielu medzi básnickým a filozofickým postojom ku skutočnosti. Zatiaľ čo v *Iónovi* a *Menónovi* je pre Platóna básnik iba nástrojom inšpirujúceho božstva, v *Gorgiovi* mu pripisuje autonómnu činnosť, ktorej však vyčíta nesprávne zacielenie. Toto nesprávne zacielenie (jeho až „ontologický“ rozmer) sa pritom

stáva kľúčovým momentom v *Ústave*, kde básnictvo Platón charakterizuje ako napodobňovanie (*mimésis*), natoľko vzdialené od pravdy, že jediné, čo sa s ním dá spraviť, je zabrániť tomu, aby sa od nej ešte viac vzdialilo. Na záver Cepko správne varuje pred tendenciou chápať tieto modely ako prejav vývoja v Platónovom myslení. Ide podľa neho len o rôzne hľadiská, z ktorých sa Platón pozerá na poéziu.

Druhou autorkou „slovenskej sekcie“ je **Anežka Chovanková** so štúdiou *Homér a jeho tvorba v Platónovom dialógu Zákony*. Postavenie básnikov v *Zákonom* sleduje v dvoch líniách. V rámci prvej analyzuje zákonné nariadenia určené básnikom a ich tvorbe so zreteľom na identifikovanie príčin daných opatrení a ich dôsledkov, ktoré obmedzujú postavenie básnikov v *polis*. V rámci druhej línie interpretuje Homérovo špecifické postavenie v rámci rodu básnikov a jeho význam z hľadiska skúmaného dialógu. Autorka dospieva k záveru, že napriek Platónovmu zdržanlivému postoju k básnikom je Homér v *Zákonom* prezentovaný v pozitívnom svetle.

Posledná štúdia *Odyseovo putovanie ako stvrdenie jeho pôvodnej voľby – Odyseus a Kalypsó optikou Sartrovho myslenia* je od **Daniely Kováčovej**. Autorka upriamuje svoju pozornosť na pojmy intencionality, vedomia, bytia, fenoménu, projektu, motívu, pohnútky v kontexte Sartrovho myslenia. Z tejto pozície charakterizuje Odyseovo putovanie ako reťazec činov, ktoré sú zhodnocovaním pôvodnej voľby Odyseovej existencie.

Na konci publikácie nájdeme rozpravu jedného z najvýznamnejších predstaviteľov obdobia tzv. „druhej sofistiky“ Dióna z Prúsy s názvom *Homér a Sókratés*. Zdarne ju preložil, poznámkami a krátkym úvodom opatril **Andrej Kalaš**. Jej hlavnou témou je tvrdenie, že skutočným učiteľom Sókrata nebol nik iný ako najväčší básnik Homér. Dá sa len súhlasiť s Kalašovým konštatovaním, že táto téza, pre dnešného čitateľa „na prvý pohľad neprijateľná a provokujúca“, by si zaslúžila dôkladné historicko-filozofické zhodnotenie (s. 146), ktoré chýba aj v dôsledku toho, že moderná doba mala tendenciu podceňovať filozofický význam epickej tradície. Recenzovaná publikácia však ukazuje, že spomenutá tendencia začína byť porážaná snahou a umom súčasných filozofov.

Publikáciu ako celok hodnotím ako veľmi vydarenú. Mám však výhradu, ktorá sa týka vydavateľa. Okrem univerzitnej knižnice ju nikde nezoženiete. Skúsil som internetový vyhľadávač, ako aj stránky najväčších domácich predajcov a jedného celosvetového predajcu kníh. Nikde nič. Som presvedčený, že kniha by si svojich čitateľov našla, prajajmenšom na Slovensku a v Čechách. Preto sa na záver pýtam: Dokedy sa slovenské univerzitné vydavateľstvá budú tváriť, že nepotrebujú distribúciu a že výsledky akademickej práce nikoho nezaujímajú?

Literatúra

- CEPKO, J. (2014): Platónov Faidón: Pomsta básnikom za Sókrata? *Filozofia*, 69 (3), 236-245.
- CEPKO, J., WOLLNER, U. (2014): Prooimion dialogu. In: A. Havlíček – J. Jinek (ed.): *Platónův dialog Ión*. Praha: OIKOYMENH, 15-27.
- FRAŇO, P. (2014): Ciceronova interpretácia Homérskej tematiky: príbeh o Filoktétovi. *Filozofia*, 69 (3), 246-255.

- KALAŠ, A. (2013): Sokrates – občan svojej doby. In: F. Novosád – D. Smreková, (ed.): *Dejiny sociálneho a politického myslenia*. Bratislava: Kalligram, 56-71.
- KALAŠ, A., ŠKVRNDA, F. (2014): Homér a predsókratovské myslenie. *Filozofia*, 69 (10), 813-823.
- PORUBJAK, M. (2013): Zákonodarcovia, lyrici a prví filozofi. In: F. Novosád – D. Smreková, (ed.): *Dejiny sociálneho a politického myslenia*. Bratislava: Kalligram, 30-43.
- PORUBJAK, M. (2013): Predstava ľudskej prirodzenosti v Theognidei. *Filozofia*, 68 (4), 276-284.
- SUVÁK, V. (2014): Žáner epideiktických rečí a Gorgiov Palamédés. *Filozofia*, 69 (3), 256-266.
- WOLLNER, U. (2014): Dve interpretácie Pindarových veršov. *Filozofia*, 69 (3), 274-280.

Matúš Porubjak

Matúš Porubjak
Katedra filozofie FF UCM v Trnave
Nám. J. Herdu 2
917 01 Trnava
Slovenská republika
e-mail: matus.porubjak@ucm.sk

EMIL VIŠŇOVSKÝ:

Štúdie o pragmatizme & neopragmatizme

Bratislava: VEDA. Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 2014, 274 s.

V posledných dvoch rokoch sa stal pragmatizmus viac ako po iné roky predmetom záujmu historikov i systematikov modernej filozofie. Čiastočne to súviselo a súvisí s tým, že (v apríli 2014) uplynulo sto rokov od skonu najväčšieho z nich, Ch. S. Peircea. Záujem o inšpiračne doteraz otvorenú filozofickú platformu, zdá sa, neklesá, naopak narastá, práve preto, že nikdy nebol – prinajmenšom u nás – enormný. A ešte potešiteľnejšie je to, že sa tak deje na viacerých filozofických pracoviskách: v Bratislave, Prešove i Košiciach. Jedným z tých, ktorí na tomto zvyšujúcom sa záujme o pragmatizmus a myslenie jeho predstaviteľov má veľký podiel, je nesporne E. Višňovský s jeho *stálym* záujmom o odkaz a dedičstvo myslenia, ktoré ani zďaleka nepovedalo svoje posledné slovo. Svedčí o tom aj jeho posledná rozsiahla štúdia, ktorá je predmetom našej recenzie.

„*Pragmatizmus* je slovo, ktoré nemá u nás dobrú povesť...“ – touto vetou sa začína predchádzajúca monografia E. Višňovského, ktorý sa nielen ňou pokúsil o „nápravu“ a prispieť k tomu, aby slovo „pragmatizmus“ v našom odbornom filozofickom prostredí nezostávalo na okraji záujmu. Nech jej pozorný čitateľ posúdi sám, či sa mu to podarilo. V každom prípade práve táto rozsiahla štúdia E. Višňovského je súčasťou jeho dlhšie trvajúceho úsilia smerujúceho k prezentácii ideí filozofie pragmatizmu,¹ – azda najzrel-

¹ E. Višňovský sa dlhodobo venuje štúdiu odkazu predstaviteľov *raného* pragmatizmu i neoprag-